

CEMİYET İSTIRABI ve MEHMET ÂKİF*

Doç. Dr. Ahmet SEVGİ**

Bazı insanlar sadece kendileri için yaşarlar. “Karınları tok ve sırtları pek” oldu mu başka bir şey düşünmezler. Bazı insanlar ise kendilerinden çok başkalarını düşünme çabası İslâmın da bir gereğidir. Hz. Peygamberin “Sizin en hayırlınız başkalarına faydalı olanınızdır” buyurduğunu biliyoruz. Ayrıca Hz. Ebubekir’in Yâ Rabbi vücûdumu o kadar büyült ki tek başıma cehennemi doldurayım da oraya kimse giremesin” sözü de ortada... Cemiyet yükselten biraz da bu yüce idealler değil midir?..

Pek tabii olarak, toplumumuzun hamurunda bulunan bu yüce idealler edebiyatçılarımıza da yansımış ve başta Mehmet Âkif olmak üzere birçok yazarımız cemiyetin problemlerini kendilerine dert edinmişlerdir. Zaten insan olmak sorumluluk taşımak değil midir? Unutmayalım ki yerin ve göğün yüklenmekten kaçındığı emâneti omuzlayan insandır. Toplumun sıkıntılarını kendine dert edinmeyen, sosyal meselelere karşı ilgi duymayan kişilere “insan” denir mi bilmiyorum ama asla “aydın” denilemez!..

* S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 26 Aralık 1996’da tertip edilen “Mehmet Âkif Ersoy SEMPOZYUMU”nda yapılan konuşmanın metnidir.

** S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

Tanzimat sonrası edebiyatımızda, Leskofçalı Gâlip ve Namık Kemâl'in:

“Olup mercûh-ı Peykân-ı havâdis tâir-i devlet

Demâdem hûn akar çeşmim gibi enzâr-ı milletten.¹

Bâis-i şekvâ bana hüzn-i umûmîdir. Kemâl

Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdına”.²

beyitlerinde ilk kıvılcımlarını gördüğümüz bu cemiyet ıstırabının, Mehmet Âkif'te âdetâ ateşten bir gömlek haline dönüştüğünü görüyoruz. Şâirimiz “SAFAHAT”ın epigrafında şöyle demektedir:

Şi'r için “gözyaşı” derler; onu bilmem yalnız

Aczimin giryesidir bence bütün âsârım

Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;

Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bîzârım!

Oku, şâyed sana bir hisili yürek lazımsa;

Oku, zira onu yazdım, iki söz yazdımsa.³

Gerçekten de SAFAHAT incelendiğinde, cemiyetin dertleri karşısında feryât eden, inleyen, gözyaşı döken bir şairle karşılaşılır. Âkif'in yaşadığı devir felâketlerle doludur. Koca bir imparatorluğun çöküşü... Üstüste uğradığımız mağlûbiyetler... Sen-ben kavgası... Açlık sefâlet... Hepsinden kötüsü cehâlet ve ümitsizlik... İşte “SAFAHAT”beyit beyit, mısra mısra bu içtimâî buhranların terennümüdür. Öyle ki şair zaman zaman bu felâketler karşısında duyduğu ıstırapları taşıyamaz ve etrafından yardım ister:

“Gitme ey yolcu berâber oturup ağlaşalım

¹ Bkz. Nâmık Kemâl'in Hususî Mektupları (Haz. Fevziye Abdullah Tansel) Ankara 1967, c. 1, s. 51.

² Bkz. Nâmık Kemâl'in Şiirleri (Haz. Ali Ertem) İstanbul 1957, c. 136.

³ Mehmet Âkif: Safahat, İstanbul 1973, s. 3.

Elemim bir yüreğin kârı değil paylaşalım”.⁴

Âkif niye bu kadar dertlidir? Onu bu derece üzüntüye boğan nedir?

Âh! Karşımda vatan nâmına bir kabristan

Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?

Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu,

Nereden başladı yükselmeye, bak, nerde ucu!⁵

Karşısında vatan nâmına bir kabristan yatıyor. Binlerce insan, dipçikler altında ezilip gözleri oyulmuş... Çocuklar beşiğinden alınıp parçalanmış... Memesiz göğüsler baltalarla kesilip gebe karınlara şişler saplanmış... Bunları gören Âkif feryad etmesin de yapsın?..

Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:

Dipçik altında ezilmiş, parçalanmış kafalar!

Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!

Kim bilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!

Süngülenmiş, kanı donmuş, nice binlerle beden

Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden

Beşiğinden alınan parçalanan mahlûkat!

Sonra nâmûsuna kurbân edilen bunca hayat!

Bembeyaz saçları katranla batmış dedeler

Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler

.....

İşte bunlar o felaket-zedelerdir ki, düşün,

⁴ A.g.e., s. 198

⁵ A.g.e., s. 198

Kurumuş ot gibi doğrandı bıçakla bütün!⁶

1908 sonrası “İttihat ve Terakki” ile “Hürriyet ve İtilaf” partileri arasında siyâsî çekişmeler yüzünden memleket büyük bir kaosa sürüklenmiş, ordu siyasete bulaşmış ve ecdadın kanıyla canıyla yoğurduğu topraklar tek tek bir daha gelmemecesine elden çıkmış... Dahası, camiler (neûzü billâh) ahıra çevrilmiş, üstünde Hırvat askeri hora tepiyor. Türbeler târumar edilmiş. Türk izi âdeta topraklardan kazınmış:

Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,

Hırvat'ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!

.....

Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova..

Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefâsız Kosava!

Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağımı:

Yok mudur sende Mûrad'ın iki üç damla kanı?

Ah Meşhed! O ne? Sâhandaki meyhâne, midir?

Kandilin, görmüyorum nerde? Şu peymâne midir?

Kandilin, görmüyorum nerde? Şu peymâne midir?

Ya harîminde yatan şapkalı sarhoşlar kim?

Yoksa yanlıy mı? Hayır, söyleme, bildim... Bildim!⁷

Nihad Sami Banarlı'nın dediği gibi “Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgâli, Türk tarihinin en acı sahifesiydi. O gün Osmanlı İmparatorluğunun kurucusu Türk Hükûmdarı sultan Osman'ın Gümüşlü'deki türbesinde Türk'ün mukaddesâtına hakaret edilmişti. Bu acı karşısında yine millî bir ıstırapla haykıran ilk Türk şâiri Mehmet Âkif'tir. Bu felâket Türk şiirine Bülbül manzumesi gibi “hazin bir zafer” kazandırmıştır. Âkif Bülbül şiirinde

⁶ A.g.e., s. 198

⁷ A.g.e., s. 203-204

Türkçeyi vatan semalarına ve kaybolan topraklarımız için ağlayanların vicdanlarına gerilmiş bir tel gibi inletmiştir”⁸

Tesellîden nasîbim yok, hazan ağlar bahârımda:
Bugün bir hânümansız serseriyim öz diyârımda
Ne hüsrandır ki: Şarkın ben vefâsız, kansız evlâdı
Serapa Garb’a çığnettım de çıktım hâk-i ecdâdı!
Hayâlîmden gecerken şimdi, fikrim herc ü merc oldu
Selahaddin-i Eyyübi’lerin, **Fâtih**’lerin yurdu
Ne zillettir ki: Nâkus inlesin beyninde **Osmân**’ın
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı **Mevlâ**’nın
Ne hicrândır ki en şevketli bir mâzi serab olsun
Çökük bir kubbe kalsın mâ’bedinden **Yıldırım Hân**’un
Şenâatlerle çığnensin muazzam kabri **Orhân**’ın
Ne haybettir ki: Vahdet-gâhı dininin devrilip taş, taş
Sürünsün şimdi milyonlarca me’vâsız kalan dındaş
Yıkılmış hanümanlar yerde işkenceyle kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüzbinlerce doğransın!..
Dolaşsın sonra İslâmın herengâhında nâ-mahrem
Benim hakkın, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem.⁹

Âkif sadece imparatorluk coğrafyasını değil bütün olarak doğuyu, İslam dünyasını da düşünür. Onların dertleri de Âkif için ıstırap kaynağıdır:

⁸ Nihad Sami Banarlı: Resimli Türk Edebiyatı, c. 2, İst. 1979, s. 1154

⁹ M.Âkif: A.g.e., s. 474-475.

“Ne gördün, Şark’ı çok geçdin?” diyorlar. Gördüğüm: Yer
yer

Harâb iller; serilmiş hânümanlar; başsız ümmetler;
Yıkılmış köprüler; çökmüş kanallar; yolcusuz yollar;
Bükülmüş beller; incelenmiş boyunlar; kaynamaz kanlar;
Düşünmez başlar; aldırılmaz yürekler; paslı vicdanlar;
Cemâ’atsiz imamlar; kirli yüzler; secdesiz başlar;
“Gaza” nâmiyle dindaş öldüren bîcâre dindaşlar;
Geçerken ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum;

Duyan yok, ses veren yok, bin perîşan yurda başvurdum.¹⁰

Mehmet Âkif, cemiyetin umûmî dertleri yanında fertlerin şahsî ıstıraplarıyla da yakından ilgilenmiştir. O; Kûfe, Kör Neyzen, Meyhâne, Mahalle Kahvesi, Bayram... gibi şiirlerinde çeşitli sefâlet levhaları çizmiş ve onlara hakkıyla yardım edememenin verdiği ıstırâbı yüreğinin derinliklerinde hissetmiştir. Yani Âkif’te yıkılan bir imparatorluğun acılarından tutun da Anadolu’nun en ücra köşesinde yalın ayak sırtı çıplak yaşayan bir çocuğun çektiği sıkıntılara kadar uzanan bir ıstırap çizgisini bulmak mümkündür.

Belki de bu konuda Âkif’i en iyi anlatan şu beyittir:

Gamsız insanlara eğlence gelirmiş yaşamak;

Yüreğın hisli mi, işkencedesin, talihe bak.¹¹

Evet, Âkif mustarip yaşadı ve mustarip öldü. Onun bu ıstırâbını anlayan kaç kişi varız? Heyhât!..

¹⁰ A.g.e., s. 451

¹¹ A.g.e., s. 375.